CATEGORIILE GRAMATICALE DE PERSOANĂ ȘI NUMĂR ÎN UNELE TEXTE ROMÂNEȘTI

DE

C. DIMITRIU

1. În încheierea studiului comparativ al verbului din *Codicele popii Bratul* (= CPB), *Codicele Voroneţean* (= CV), *Tetraevanghelul* lui Coresi (= CT) și *Baltagul* lui M. Sadoveanu (= SB), ne oprim asupra categoriilor gramaticale de persoană și număr[1].

Lăsînd la o parte infinitivul și gerunziul[2], frecvența — pe persoane și numere — a tuturor celorlalte forme flexionare ale verbului de la modurile personale se poate urmări în tabelul 1.

Ceea ce se poate constata din acest tabel este că — evident, în legătură cu maniera de comunicare dominant epică din textele avute în vedere — persoana a III-a (singular și plural) este cel mai mult întrebuințată, reprezentînd între cca 68% în CV și cca 75% în CPB, CT și SB. Prin comparație cu persoana a III-a, persoanele I și a II-a (singular și plural) au o frecvență mult mai mică, aceasta fiind cuprinsă, la persoana I, între cca 9% în CT și cca 16% în SB, iar la persoana a II-a între cca 10% în SB și cca 17% în CV. Diferențele — de obicei de amănunt — dintre textele cercetate în privința frecvenței uneia sau alteia dintre persoanele verbului se explică prin faptul că operele avute în vedere nu sînt unitare : intervenția directă a personajelor în SB (vezi p. 514 ș.u.) motivează numărul ceva mai mare de ocurențe ale persoane

[1] Pentru alte studii comparative în legătură cu verbul, vezi trimiterile pe care le facem în nota a doua din lucrarea noastră *Frecvența timpurilor în unele texte românești*, AUI, XXVII, 1981, p. 57.

[2] În ceea ce ne privește, considerăm că din grupa formelor verbale personale fac parte și infinitivul și gerunziul (vezi C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, „Junimea", 1979, p. 275—293). În tabel, însă, nu includem infinitivul și gerunziul, întrucît la aceste moduri persoana și numărul sînt marcate în majoritatea cazurilor prin context și numai uneori prin pronumele reflexiv neaccentuat. Astfel, la infinitiv pronumele reflexiv marchează persoana în 38 (12,41%) exemple în CPB, 12 (13,18%) exemple în CV, 33 (11,07%) exemple în CT și 25 (12,50%) exemple în SB, față de contextul prin care este marcată persoana în 269 (87,62%) exemple în CPB, 79 (86,81%) exemple în CV, 265 (88,92%) exemple în CT și 175 (87,50%) exemple în SB. În același sens, la gerunziu persoana este marcată prin pronumele reflexiv neaccentuat numai în 38 (11,87%) exemple în CPB, 17 (12,59%) exemple în CV, 26 (11,81%) exemple în CT și 59 (15,13%) exemple în SB, comparativ cu contextul care marchează persoana în 282(88,12%) exemple în CPB, 118(87,40%) exemple în CV, 194 (88,18%) exemple în CT și 331 (84,87%) exemple în SB.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

I sg.	CPB	218	6	84	11	—	25	—	22	—	2	—	—	—	—	368(6,57 %)
	CV	87	15	51	7	—	10	—	24	—	4	—	1	—	—	199(8,74 %)
	CT	510	19	93	92	—	193	—	101	1	6	3	—	—	—	1 020(7,51 %)
	SB	414	41	—	170	—	53	—	144	—	26	1	—	—	—	858(12,35 %)
II sg.	CPB	54	1	22	12	—	16	—	62	—	3	—	—	—	123	293(5,23 %)
	CV	91	1	14	2	—	1	—	21	—	2	—	—	—	57	189(8,31 %)
	CT	254	10	31	59	—	82	—	79	1	12	1	1	—	420	950(7,00 %)
	SB	182	12	—	60	—	21	—	132	—	4	—	2	—	115	528(7,60 %)
III sg.	CPB	1 048	315	1 152	69	5	136	1	201	—	16	—	3	—	2	2 968(33,03 %)
	CV	372	128	306	28	—	56	—	98	—	8	1	—	—	1	1 058(46,52 %)
	CT	1 559	957	3 261	186	73	753	4	542	1	75	5	8	—	14	7 438(54,82 %)
	SB	904	705	969	747	165	71	—	567	21	72	31	4	12	5	4 363(62,85 %)
I pl.	CPB	172	8	74	16	—	20	—	55	—	9	—	—	—	1	355(6,34 %)
	CV	35	9	67	—	—	5	—	17	—	2	—	—	—	—	135(5,93 %)
	CT	78	1	8	22	—	28	—	48	—	6	2	1	—	1	195(1,43 %)
	SB	154	9	—	28	—	33	—	54	—	4	—	—	—	—	282(4,05 %)
II pl.	CPB	131	1	49	15	—	21	—	51	—	5	—	—	—	153	426(7,61 %)
	CV	75	—	19	1	—	9	—	22	—	1	—	—	—	76	203(8,92 %)
	CT	282	6	43	46	—	192	1	102	—	27	4	4	—	454	1 161(8,56 %)
	SB	50	—	—	20	—	9	—	49	—	—	—	—	—	9	137(1,97 %)
III pl.	CPB	246	150	574	27	4	66	—	115	—	4	—	—	—	—	1 186(21,19 %)
	CV	138	66	172	10	6	42	—	55	—	—	1	—	—	—	490(21,54 %)
	CT	380	355	1 423	43	31	321	1	234	—	11	2	2	—	—	2 803(20,67 %)
	SB	156	147	79	228	33	54	—	68	—	8	—	—	3	1	777(11,18 %)

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

I singular în această operă ; nararea unor fapte din vechime explică frecvenţa redusă a persoanei I (mai ales plural, dar şi singular) în CT[3] ş.a.m.d.

2. Mărcile pentru categoriile gramticale de persoană şi număr de la verb pot fi atît aglutinate cu verbul, cît şi neaglutinate.

Cea mai răspîndită marcă aglutinată pentru persoană şi număr la verb (apare — însoţită sau nu de alte mărci — la toate timpurile simple) este desinenţa. Această marcă permite distincţia între toate textele vechi cercetate considerate global, unde desinenţele au de obicei mai multe variante fonetice sau grafice, şi textul modern, în care, cu foarte rare excepţii, desinenţele nu cunosc variante fonetice sau grafice. Trecînd peste persoana I singular de la prezentul indicativului şi al conjunctivului[4], la persoana a II-a singular a prezentului indicativ şi conjunctiv, la care adăugăm şi pe aceea a imperativului, desinenţele cunosc cîteva variante în textele vechi. Desinenţa cu cea mai mare frecvenţă este aici *-i* : *cetești*, CPB, 89/9 ; *crezi*, CPB, 243/7 ; *vezi*, CV, 44/9 ; *eşi* !, CV, 42/1 ; *aduni*, CT, 56ᶜ4; *vezi* !, CT, 14ᶜ8 etc. În legătură cu această desinenţă notăm unele chestiuni de grafie : lăsînd la o parte corectarea, insuficient de clară, a lui *-s* în *-и* la *crezи*, CPB, 438/16, tot în CPB se pune problema interpretării grafiei etajate ѕ....цѝ, 452/1, care poate reprezenta sau forma *să ţini*, adică cu păstrarea consoanei urmate de *-i*[5], sau o greşeală de scriere, şi anume, *и* în loc de *и*, aşadar *să ţii*. De asemenea în CPB găsim grafia ѕ҃ ѣшѧ, 174/8, care, datorită faptului că apare alături de ѣшн (порѫчѣскѣ-цѝ...ѕ҃ ѣшѧ...шѣн ѣшн 174/6—8), ne-ar permite să-l considerăm pe *-ѧ* ca reprezentînd un *-ă*, deci *să eşă*. Grafia ѣшѧ ! (= *eşă* !) apare şi în CT, 77ᶜ17, la imperativ.

Cea de a doua desinenţă comună persoanei a II-a singular de la prezentul indicativ şi conjunctiv şi de la imperativ este *-и*, aceasta întîlnindu-se mai rar, numai la verbele cu radicalii terminaţi în *c* sau *g* (în această situaţie, grafia *c* sau *g* + *i* trimite la *č* şi, respectiv, *ǧ*) : *bagi* (= *baǧ*), CPB, 186/20 ; *treci* !(= *treč*), CPB, 171/6, CV, 18/9 ; *faci* (= *fač*), CV, 120/12; *să arunci* (= *să arunč*), CT, 84ᶜ24, *fugi* (= *fuǧ*), CT, 3ᶜ22 etc.

Despre desinenţa *-и* se poate vorbi şi numai la persoana a II-a singular a imperativului negativ (în opoziţie cu desinenţa *-ţi* de la persoana a II-a plural a imperativului negativ şi pozitiv)[6] : *nu spurca*, CPB, 108/6, *nu ucide*, CV, 118/14, *nu ispiti*, CT, 120ᶜ4 etc.

Pe lîngă aceste desinenţe comune, numai la persoana a II-a singular a imperativului pozitiv apar şi alte desinenţe (unele întîlnite şi la persoana a

---

[3] În legătură cu diferenţele privitoare la perfectul simplu între textele vechi cercetate (unde folosirea sa masivă ne dă dreptul să apreciem că acest timp va fi aparţinut normei) şi textul modern (unde putem vorbi doar de „perfectul simplu narativ"), vezi C. Dimitriu, *Consideraţii în legătură cu cat goriile gramaticale de persoană şi număr la verb*, în vol. *Alexandru Philippide. 50 de ani de la moarte*, Iaşi, 1983, p. 91—92. Vezi de asemenea acest articol, p. 92—93, unde, susţinînd că aşa-numitul conjunctiv etimologic a evoluat în imperativ de persoana a III-a şi găsind forme susceptibile de a fi considerate imperativ de persoană I plural, am exprimat ideea că, la fel ca în alte limbi, şi în română se poate vorbi de imperativ la toate persoanele gramaticale.

[4] De această desinenţă ne-am ocupat pe larg în articolul citat în nota anterioară, p. 93—96, insistînd asupra faptului că în textele vechi cercetate desinenţa în discuţie a fost *-u* fonic sau afonic atunci cînd radicalul verbului avea terminaţia consonantică.

[5] În sprijinul acestei ipoteze se poate invoca o formă ca *să nu vine*, CPB, 144—145/21—1.

[6] Pentru cazul particular *nu taci* !, CPB 194/8, vezi C. Dimitriu, *Observaţii în legătură cu categoriile gramaticale de diateză şi mod în unele texte româneşti*, în AUI, XXV, 1979, p. 76.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

III-a singular a prezentului indicativ), și anume : *-e*, la *ocolește*, CPB, 444/13-14, *te curățește*, CV, 30/12—13, *adauge*, CT, 158^{v} 13 ; *-ă*[7], la *aruncă*, CPB, 433/12, *arată*, CV, 120/8, *adună*, CT, 147^{r} 23 ; *-o*, la *ado*, CPB, 436/5, *vino*, CT, 15^{r}12.

Și la persoana a II-a singular găsim că de la textele vechi la textul modern se produce o renunțare la variantele desinențelor, aici întîlnind — ca desinențe comune prezentului indicativ, prezentului conjunctiv și imperativului — pe *-i* (*socoți*, SB, 553 ; *să nu te superi*, SB, 553 ; *vezi* ! SB, 634) și pe *-ø*: *să strigi* (= *să strig*), SB, 584 ; *nu încurcal*, SB, 643 ; *nu te duce !*, SB, 610 ; *nu te îndoi !*, SB, 601 etc., iar ca desinențe ale imperativului diferite de persoana a II-a singular a prezentului indicativ și conjunctiv, pe *-e* (*aprinde*, SB, 634) și pe *-ă* (*coboară*, SB, 634).

Persoana a III-a singular de la prezentul indicativ, prezentul conjunctiv și imperativ are în textele vechi cercetate două desinențe foarte frecvente : *-e*(*aude*, CPB, 183/3, *se protivește*, CV, 151/2, *să acoapere*, CT, 132^{v} 10, *fie*, CPB, 438/16—17, CT, 17^{v} 18 etc.) ; *-ă* (*caută*, CPB, 273/6, *să aibă*, CV, 110/2, *să aducă*, CT, 81^{r} 4, *ducă-se*, CPB, 412/14, *facă*, CV, 134/6 etc.). Pe lîngă acestea, mai găsim : *-o*, numai la verbul *ploao* și numai în CT, 9^{r} 23 ; *-u*, numai la auxiliarul *au* din structura perfectului compus[8] (*botezat-au*, CPB, 6/19, *au fostu*, CV, 74/3, *au auzită*, CT, 187^{r}23 etc.) ; *-ø*, atît la verbe ca *bă-ø*, CPB, 411/15, *stă-ø*, CV, 133/5, *nu vră-ø*, CT, 3^{v}16, cît și la verbul *nu ști-ø*[9], CPB, 352/19, CV, 12/1 etc.

Din aceste desinențe din epoca veche, limba română modernă a pierdut pe *-u* de la auxiliarul perfectului compus (*a cumpărat*, SB, 531) și pe *-o* de la verbul *a ploua* (în SB nu apare forma *ploaă*). Cît privește desinența *-ø*, aceasta a fost înlocuită cu *-e* la *știe*, SB, 536, și menținută la prezentul indicativ al verbelor de tipul *bea-ø*, SB, 599 (la prezentul conjunctiv, verbele de acest tip apar numai cu forma populară *să beie*, SB, 516, *să deie*, SB, 538, *să ieie*, SB, 621, *să steie*, SB, 652). În felul acesta, la persoana a III-a singular a verbelor predicative din textul modern sînt frecvente doar desinențele *-e* (*se ntoarce*, SB, 531 ; *să cînte*, SB, 513 ; *fie*, SB, 616) și *-ă* (*așteaptă*, SB, 518 ; *să vadă*, SB, 531 ; *ardă-te*, SB, 520).

La persoana I plural, desinențele de la prezentul indicativului și conjunctivului (pentru *nu iubiremu-ne* și *blăm*, vezi trimiterea din nota 3) au, în textele vechi cercetate, numai trei variante: *-m*, puțin utilizată numai în CPB și CT și numai cu condiția suprascrierii finalei verbului (*auzim*, CPB, 15/7, *se ferim*, CPB, 358/18 ; *avem*, CT, 4^{v}6, *să facem*, CT, 36^{r}8) ; *-mă*, numai în CPB, unde apare rar (*ne suimă*, CPB, 424/18, *se luămă*, CPB, 215/18) și în CT, unde este foarte

---

[7] Forma *stă* (CV, 77/7, CT, 125^{v}8) am înregistrat-o în articolul citat în nota 6, p. 79; Menționăm aici și grafia пасаж, CPB, 436/2, care credem că reprezintă o greșeală de scriere pentru пасѫ ! = *pasă* !

[8] Pentru forma *a* a auxiliarului de la persoana a III-a singular a perfectului compus în textele cercetate, vezi articolul citat în nota 1, p. 67.

[9] Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București 1978, p. 561 și 573. Precizăm că, sub aspectul folosirii acestui verb, CT reprezintă textul cu limba cea mai apropiată de stadiul actual întrucît cunoaște exclusiv forma cu desinența analogică *-e* (*știe*, CT, 10^{r}10) ; la polul opus se află CV, a cărui limbă are aspectul cel mai arhaic, deoarece conține exclusiv forma cu desinența etimologică *-ø* (în ediția *Codicelui Voronețean* publicată de Mariana Costinescu în 1981, se indică — la p. 86^{v} marginal — și forma analogică *știe*, dar în fotocopie această formă nu se observă) ; în sfîrșit, CPB reprezintă un grai de tranziție, pentru că aici apare și o formă — indicată mai sus — etimologică, dar și șase forme analogice (de exemplu *știe*, 210/9).

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

frecventă (*avăm***ŭ**, CT, 118^{r} 15—16, *să băgăm***ŭ**, CT, 6^{r} 22) ; *-mu*, în toate cele trei texte vechi cercetate, dar în CPB și CV apare frecvent și indiferent de vecinătăți (*vre***mu**, CPB, 215/18, *se auzi***mu**, CPB, 113/14 ; *află***mu**, CV, 48/10, *se a<u>dzi***mu**, CV, 102/10), în timp ce în CT este foarte rară și numai cînd verbului îi urmează imediat o formă pronominală conjunctă (*tăme***mu**-*ne*, CT, 45^{v}10). În textul modern cercetat, persoana I plural a prezentului indicativ și conjunctiv are o singură realizare, anume *-m* (*ne grăbi***m**, SB, 571, *să admite***m**, SB, 567).

Dacă facem abstracție de *-ți* (în chirilică -ц҃ь) din prezentul indicativ *nu careț***ŭ**, CPB, 285/12, și din imperativul *nu iubiriț***ŭ**, CPB, 333/18, atunci putem spune că persoana a II-a plural nu cunoaște variante ale desinențelor, întrucît atît în textele vechi, cît și în textul modern, desinența prezentului indicativ, a prezentului conjunctiv și a imperativului este *-ți* : *vede***ți**, CPB, 206/21, *se vesti***ți**, CPB, 309/3—4, *auzi***ți** !, CPB, 275/11—12 ; *așteplați* 92/8, *se ave***ți**, CV, 109/10, *ascultați* !, CV, 46/14 ; *aruncați*, CT, 209^{r}8, *să vă duce***ți**, CT, 221^{v} 1, *cădeți* !, CT, 176^{r} 4 ; *spune***ți**, SB, 616, *să aduce***ți**, SB, 584, *da***ți** !, SB, 642.

La persoana a III-a plural a prezentului indicativ, desinențele din textele vechi cercetate pot fi : *-ă* (*caul***ă**[10], CPB, 109/6, *așteapt***ă**, CV, 20/3—4, *săcer***ă**, CT, 11^{r}21) ; *-ø*, în cazuri rare și numai dacă finalul verbului este suprascris (*fac-***ø**, CPB, 448/20 ; *vor-***ø** *cru*ța, CV, 21/13—14, și chiar *răpaus-***ø**, CV, 160/12 ; *vor-***ø** *aduna*, CT, 53^{v}3) ; *-ŭ*, întîlnită sporadic în CPB (*proroci-vor***ŭ**, CPB, 17/21, *sînt***ŭ**, CPB, 162/12), inexistentă în CV și foarte frecventă în CT (*aduc***ŭ**, CT, 222^{r} 15) ; *-u*, numai la *a avea* (*fost-a***u**, CPB, 2/6, *a***u**, CV, 12/14, *a***u** *dat***ŭ**, CT, 110^{r} 5) și numai dacă desinența este precedată de o vocală (*știu*, CPB, 238/12, CV, 52/5 ; *bĕu*, CT, 124^{v} 16) sau cînd radicalul are terminație consonantică — această ultimă situație apărînd destul de frecvent în CPB (*domnesc***u**, CPB, 420/11), reprezentînd unica posibilitate în CV (*grăesc***u**, CV, 60/11) și neîntîlnindu-se în CT (facem abstracție de cazurile în care verbul este urmat de un pronume conjunct, de tipul *nevoesc***u**-*se*, CT, 157^{v}1).

La prezentul conjunctivului (imperativul nu se întîlnește în textele vechi cercetate la această persoană), persoana a III-a plural poate avea : desinența *-ă* la verbele cu desinența *-ø*, *-ŭ* sau *-u* la prezentul indicativului (*se ducă-se*, CPB, 247/17, *se aducă*, CV, 50/11—12, *să aducă*, CT, 94^{v} 19); desinența *-e* la verbele cu desinența *-ă* la prezentul indicativului (*se chĕme*, CPB, 267/9, *se chiiame*, CV, 108/12, *să afle*, CT, 125 6^{v}) ; *-ø* la verbele cu desinența *-u* la prezentul indicativului (*să dĕ-***ø**, CPB, 190/16 ; *să bĕ-***ø**, CV, 49/14, CT, 43^{r} 12).

În textul modern, la persoana a III-a plural a prezentului indicativ dispare desinența *-ă*, iar desinența *-u* își restrînge întrebuințarea la *a avea* (*a***u** *văzut*, SB, 587) și la verbele în care poate fi precedată de o vocală (*sta***u**, SB, 569), astfel încît desinențele frecvente acum sînt doar *-ă* (*aral***ă**, SB, 637) și *ø* (*trăiesc-ø*). Desinența *-ă* apare și la persoana a III-a plural a prezentului conjunctiv și la imperativ la verbele care la prezentul indicativ au desinența *-ø* (*să ard***ă**, SB, 600; *fac***ă**, SB, 556), numai la prezentul conjunctivului (pentru imperativ nefiind exemple în SB) fiind atestată și desinența *-e* la verbele care la prezentul indicativului au desinența *-ă* (*să umbl***e**, SB, 555). Deși apare în limba literară modernă,

[10] În *sîntuă*, CPB, 296/2, considerăm că avem de-a face cu o greșeală de scriere.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

totuși desinența *-ø* nu este atestată în SB la verbele care la prezentul indicativului au desinența *-u* precedată de vocală, în textul sadovenian cercetat la aceste verbe utilizîndu-se forma populară cu desinența *-(i)e*, de tipul *să deie*, SB, 609, *să steie*, SB, 634 etc.

3. La imperfectul indicativ, textele vechi oferă mai puține variante ale desinențelor. Astfel, la singularul persoanei I, verbele predicative au exclusiv desinența etimologică *-ø* : *era-ø*, CPB, 118/9, CV, 42/5, CT, 56^{v} 16 ; *lăsa-ø*, CV, 42/11 ; *nu mă sfiia-ø*, CT, 227^{v} 1 etc. Numai dacă admitem că auxiliarul de la condițional-optativ este imperfectul lui *a vrea* (vezi lucrarea citată în nota 2, p. 192—193), atunci găsim la acesta unele variante, și anume : *-u* (în *chirilică* *-ѹ* sau *-оу*), numai în CPB (*vrĕrĕșu*, CPB, 406/11 ; *sĕșu pune*, CPB, 86/5—6) ; *-ă* (în chirilică *-ъ*), numai în CT (*n-aș*ă *face*, CT, 209^{r} 20) ; *-i*, numai în CV și CT (*vrĕrĕși*, CV, 70/14 ; *aș*i *spune*, CT, 174^{r} 14).

La pluralul persoanei I a imperfectului, toate verbele din textele vechi cercetate au desinența sau *-mă* (în chirilică *-мъ*), care apare doar în CT (*prorociiamă*, CT, 13^{r} 14), sau *-mu* (în chirilică *-мѹ* sau *-моу*), întîlnită doar în CPB și CV (*ascultamu*, CPB, 421/3—4 ; *eramu*, CV, 87/5).

Nici una din desinențele persoanei I singular și plural ale imperfectului din textele vechi cercetate nu mai apare și în textul modern, unde la auxiliarul din structura persoanei I de la condițional-optativ apare desinența *-ø* (*n-aș-ø zice*, SB, 577), iar la singularul și pluralul imperfect de la verbele predicative desinența este *-m* (*așteptam*, SB, 534 ; *eram*, SB, 568).

La polul opus persoanei I se află persoana a II-a a imperfectului care, atît la singular, cît și la plural, are cîte o singură desinență — aceeași din epoca veche pînă în cea modernă—și anume : *-i* la singular (*mergeai*, CPB, 97/7—8 ; *iubiiai*, CT, 209^{v} 21 ; *credeai*, SB, 643) ; *-ți* la plural (*erați*, CPB, 310/18 ; *făceați*, CT, 57^{r} 23).

La persoana a III-a singular și plural a imperfectului din textele vechi cercetate apar din nou diferențe între verbul auxiliar din structura condițional-optativului, la care desinența este *-ă* (*vrĕrară*, CPB, 238/14 ; *ară vrĕ*, CV, 52/7 ; *ară cĕre*, CT, 12^{v} 56), și verbele predicative, care au desinența *-ø* : (el) *cinstiia-ø*, CPB, 259/3 ; (el) *punrea-ø*, CV, 96/3 ; (el) *știia-ø*, CT, 184^{v} 4 ; (ei) *așteptа-ø*, CPB, 257/15 ; (ei) *adăsta-ø*, CV, 156/4 ; (ei) *ținea-ø*, CT, 174^{r} 3. Din aceste desinențe, în textul modern se mai întîlnesc doar *-ø* de la singularul persoanei a III-a a imperfectului verbelor predicative (*înțelegea-ø*, SB, 534), care se generalizează și la singularul și pluralul auxiliarului din structura condițional-optativului (*ar-ø fi*, SB, 577 ; *n-ar-ø ieși*, SB, 569), iar la pluralul persoanei a III-a a imperfectului verbelor predicative desinența este *-u* (*ascultau*, SB, 582).

4. La perfectul simplu și mai mult ca perfect (ultimul avînd forme numai pentru persoana a III-a singular și plural în textele cercetate), găsim de asemenea variante ale desinențelor în limba română veche. Astfel, la persoana I singular a perfectului simplu, la cîteva verbe din CPB și CT apare desinența *-i* (*văzui*, CPB, 20/12 ; *mă născui*, CT, 228^{v} 8). În mod obișnuit, însă, singularul persoanei I a perfectului simplu este marcat prin desinența *-iu*[11] (*cîntaiu*, CPB, 118/19 ; *aflaiu*, CV, 55/1 ; *dobîndiiu*, CT, 55^{v} 21). La

[11] Ceea ce în indicele alcătuit de I.G. Sbiera la CV (p. 250) este considerat ca o grafie particulară a lui *vruiu* (54/12) reprezintă — după cum se vede în fotocopia paginii 27 din ediția publicată de Mariana Costinescu — o formă de imperfect, și anume, *vrĕ*.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

ceea ce numim convențional perfectul etimologic, sporadic apare desinența -ø în CPB dacă finalul verbului este suprascris (*tremeș-ø*, CPB, 109/11) sau desinența -*i* (*aleși*, CT, 221r 24). De cele mai multe ori, însă, la aceste forme verbale de persoana I se utilizează desinența -*u*[12] (în chirilică -ѹ sau -оу) în CPB și CV (*deștinșu*, CPB, 74/2 ; *cunoscutu*, CPB, 333/1; *adușu*, CV, 54/14—14 etc.) și desinența -*ŭ* (în chirilică -ъ) în CT (*scoșu*, CT, 229r 4).

La pluralul persoanei I, desinența este -*m* în cîteva exemple din CPB și CV la care finala verbului este suprascrisă (*deștinsem*, CPB, 246/1 ; *tăcum*, CV, 28/6). Dacă facem abstracție de cele cîteva apariții ale desinenței -*mŭ* (în chirilică -мъ) din CPB, atunci putem spune că această persoană este marcată prin -*mu* (în chirilică -мѹ sau -моу) în CPB și CV (*căzumu*, CPB, 239/7; *aflămu*, CV, 24/10) și prin -*mŭ* (în chirilică -мъ) în CT (*putumŭ*, CT, 37r 3).

Persoana a II-a singular a perfectului simplu este marcată în toate textele vechi cercetate prin desinența -*și*, care este puțin folosită în CPB[13] (*fuseși*, CPB, 424/14), dar frecventă în CV (*audzișI*, CV, 41/7) și CT (*blăstemași*, CT, 95r 7). Această desinență cunoaște frecvent varianta -*șŭ* în CPB și CT (*bl*<*ago*>*sl*<*o*>*vișŭ*, CPB, 450/21 ; *îmbătrînișŭ*, CT, 234v 24) și uneori — cînd consoana finală e suprascrisă — varianta -*ș* în CPB și CV (*feceș*, CPB, 113/10 ; *vădzuș*, CV, 41/7).

La pluralul persoanei a II-a, se întrebuințează exclusiv forma arhaică de perfect, care în textele cercetate vechi nu cunoaște o desinență comună, ci : în CPB și CV se întrebuințează cel mai adesea desinența -*u* (în chirilică -ѹ sau -оу), în exemple ca *băgatu*, CPB, 53/10, *adusetu*, CV, 12/8—9 ; în CT apare numai desinența -*ŭ* (în chirilică -ъ), în exemple de tipul *adăpatŭ*, CT, 56v 15, care se întîlnește sporadic și în CPB (*fecetŭ*, CPB, 37/3) ; cîte o singură dată mai găsim desinența -*o* în CV (*uspătato-vă*, CV, 132/5) și desinența -ø — cînd finala este suprascrisă — în CPB (*cerșul-ø*, CPB, 31/14).

La singularul și pluralul persoanei a III-a a perfectului simplu și mai mult ca perfectului (forma sintetică), în textele cercetate (atît cele vechi, cît și cel modern), desinența este -ø, indiferent de sufixul căruia îi urmează[14]. Astfel, la singularul persoanei a III-a a perfectului simplu desinența -ø urmează întotdeauna sufixului gramatical al perfectului simplu : *bătu-ø*, CPB, 165/16—17 ; *aduse-ø*, CV, 45/14 ; *acoperi-ø*, CT, 28r 24 ; *privi-ø*, SB, 525 ; *luo-ø*, CPB, 10/17, CV, 31/13, CT, 3v 1 ; *dĕde-ø*, CPB, 14/10, CV, 135/10, CT, 16r 20 ; *venre-ø*, CV, 27/3 ; *înțelegu-ø*, CT, 174v 18. La singularul persoanei a III-a a mai mult ca perfectului, desinența -ø apare după sufixul gramatical al mai mult ca perfectului : *chemase-ø*, CPB, 110/19 ; *adurmise-ø*, CT, 15r 19 ; *auzise-ø*, SB, 515. La pluralul persoanei a III-a a perfectului simplu, desinența -ø urmează obligatoriu sufixului flexionar -*ră* : *căutară-ø*, CPB, 63/18 ; *adauseră-ø*, CV, 37/3 ; *stătură-ø*, CT, 175r 3—4 ; *poposiră-ø*. SB, 547. Cît

[12] În CT această desinență apare numai cînd verbul este urmat de o formă pronominală conjunctă (*dușu-mă*, CT, 56v 5). сѣ

[13] La 47/2 din CPB găsim românescul *pusășe* — în chirilica пѫшѣ — care traduce slavul положи, unde credem că avem de-a face cu o greșeală de scriere.

[14] În CPB găsim unele grafii particulare, și anume : singularul persoanei a III-a a perfectului simplu în forma *nu cruț*, CPB, 341/13, explicabil prin suprascrierea consoanei finale la sfîrșit de rînd ; greșeală de scriere la singularul persoanei a III-a a perfectului simplu (сѣ сѣ нѣвожѫсѣ, CPB, 267/11—12 — în slavă тѫщѣтнсѣ), precum și la *posădit-se*, CPB, 393/8, cu sensul verbului *a se așeza* (căruia în slavă îi corespunde посаждьшїе !).

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

privește persoana a III-a plural a mai mult ca perfectului, cu excepția lui *mutaseră-ø*, CPB, 64/14, unde *-ø* apare după sufixul flexionar *-ră-*, în textele vechi desinența *-ø* îi urmează sufixului gramatical al mai mult ca perfectului (*crezuse-ø*, CPB, 26/9 ; *se adurase-ø*, CV, 66/4—5 ; *fusĕse-ø*, CT, 178^{v} 2) și numai în textul modern sufixului flexionar *-ră-* (*împietriseră-ø*, SB, 632).

5. Ca mărci neaglutinate pentru persoană și număr, trebuie notate în primul rînd verbele auxiliare, pe care le considerăm, convențional, fără structură morfologică (vezi lucrarea citată în nota 2, p. 338). La fel ca desinențele, și verbele auxiliare permit de obicei deosebirea textelor vechi, considerate global — unde verbele auxiliare au destul de multe variante fonetice — de textul modern, în care verbele auxiliare nu cunosc în principiu variante fonetice.

Verbul auxiliar *a fi* este de puține ori marcă a categoriilor gramaticale de persoană și număr, datorită faptului că, pe de o parte, modurile și timpurile în care apare în textele cercetate (viitorul anterior indicativ ; perfectul conjunctivului și al condițional-optativului ; prezentul și perfectul prezumtivului) sînt foarte puțin întrebuințate, iar pe de altă parte — cu excepția perfectului conjunctiv și al prezumtivului format pe baza conjunctivului (din textele vechi) — în structura acestor moduri și timpuri apare în principiu[15] cu forma invariabilă de prezent infinitiv fără prepoziția morfem *a*, adică *fi*[16] : **fi**-*va faptu*, CPB, 294/7 ; *veți* **fi** *întrată*, CT, 94^{r} 1 ; *se nu vrĕ* **fi** *menindu*, CPB, 244/13—14 ; *nu va* **fi** *așteptîndŭ*, CT, 54^{v} 10 etc. Numai în epoca veche și numai în cele cîteva ocurențe ale perfectului conjunctiv și ale prezumtivului format pe baza conjunctivului, auxiliarul *a fi*, cu forma de prezent conjunctiv variabil, constituie marca pentru persoană și număr : *să* **fiu** *luatŭ*, CT, 56^{r} 13 ; *să* **fii** *trecutŭ*, CT, 15^{v} 24 ; *să* **fie** *auzitŭ*, CT, 84^{r} 16 ; *se* **fie** *fiindu*, CPB, 195/11. În textul modern, însă, auxiliarul *a fi*, întotdeauna invariabil, nu constituie niciodată marca persoanei și a numărului : *să* **fi** *căzut*, SB, 532, *să* **fi** *ucis* SB, 637 etc.

Verbul auxiliar *a avea* marchează categoriile gramaticale de persoană și număr în ambele structuri din care face parte, adică perfectul compus și viitorul.

În structura perfectului compus, auxiliarul *a avea* la prezentul indicativului prezintă aspecte fonetice diferite în textele cercetate. Astfel, în două texte vechi, anume, CPB și CV, la persoana I singular și plural, auxiliarul apare cel mai frecvent cu *-u*, scris *-ѹ* sau *-оу* (*fost*-**amu**, CPB, 339/2 ; **amu** *gustatu*, CV, 145/4), sau fără *-u* cînd consoana finală este suprascrisă (*auzit*-**am**, CPB, 62/13—14 ; *n*-**am** *știutu*, CV, 47/2) și — ca o excepție în CPB — cu *-ŭ* scris *-ъ* (*văzut*-**amŭ**, CPB, 325/19—20). În al treilea text vechi cercetat, adică CT, însă, apare un singur aspect fonetic al auxiliarului *a avea* prin care se marchează persoana I singular și plural, și anume, acela cu *-ŭ* scris *-ъ* (*n*-**amŭ** *lucratŭ*, CT, 203^{r} 4), și tot un singur aspect fonetic, dar cel fără *-u*, se găsește și în SB (**am** *înțeles*, SB, 536).

[15] Abateri apar numai în textele vechi la perfectul condițional-optativului, alcătuit din prezentul condițional-optativ sintetic al auxiliarului *a fi* și participiul verbului de bază (*se fure faptu*, CV, 134/14).

[16] Uneori apare așa-numitul infinitiv lung : **fir**ĕ*ș ascultîndu*, CV, 1/2—3 (în chirilică, după *i* mai există un semn asemănător unui punct mai mare — vezi fotocopia din ediția publicată de Mariana Costinescu) ; **fir**-*ară fiindŭ*, CT, 22^{r} 9—10.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

Dacă — datorită inexistenţei diferenţelor de la singular la plural — la persoana I auxiliarul *a avea* marchează numai persoana (pentru număr utilizîndu-se alte morfeme), la persoana a II-a, auxiliarul *a avea*, dispunînd de forme flexionare diferite la singular şi plural — aceleaşi în epoca veche şi în cea modernă[17] — este marcă atît pentru persoană, cît şi pentru număr : *dat*-**ai**, CPB, 21/6 ; *aflat*-**ai**, CT, 111/24 ; **ai** *adus*, SB, 533 ; *auzit*-**aţi**, CPB, 6/7 ; *chinuit*-**aţi**, CV, 164/6—7 ; **aţi** *adusă*, CT, 270^{r} 22 ; **aţi** *călătorit*, SB, 641 etc.

La persoana a III-a a perfectului compus, auxiliarul *a avea* prezintă anumite deosebiri între epoca veche şi cea modernă, ceea ce face ca în principiu el să marcheze în textele vechi numai persoana, numărul rezultînd din alte morfeme. Ne referim la faptul că, faţă de textul modern, unde auxiliarul are la singularul persoanei a III-a exclusiv forma *a* (**a** *privegheat*, SB, 549), în textele vechi cercetate la singularul persoanei a III-a — în afară de cinci contexte în care auxiliarul apare cu forma *a* (*zisu-i*-**a**, CPB, 201/5 ; **a** *cunoscutu*, CV, 142/3 etc. — vezi articolul citat în nota 1, p. 67) — auxiliarul apare cu forma *au*[18], identică deci, cu cea de la plural : *botezat*-**au**, CPB, 6/19 ; **au** *chiematu*, CV, 164/4—5 ; **au** *adurmitu*, CT, 210^{r} 17. La pluralul persoanei a III-a, însă, pefectul compus este neschimbat de la textele vechi la cel modern în privinţa auxiliarului : *fost*-**au**, CPB, 2/6 ; *n*-**au** *faptu*, CV, 119/7 ; **au** *datŭ*, CT, 110^{r} 3 ; **au** *apucat*, SB, 586 etc.

Freçvenţa redusă a viitorului cu *a avea* (mai ales în textele vechi — vezi articolul citat în nota 1, p. 69) explică paradigma incompletă a auxiliarului *a avea* din această structură. Indiferent de faptul că verbul de bază este la infinitiv (ca în textele vechi) sau la conjunctiv (ca în textul modern), auxiliarul *a avea* de la această formă de viitor — cu flexiune identică cu a predicativului — marchează în textele cercetate categoriile gramaticale de persoană şi număr : **amŭ** *a grăi*, CT, 202^{v} 4—5, **am** *să mă aşez*, SB, 561 ; **ai** *să arăţi*, SB, 635 ; **are** *a-nčape*, CPB, 405/12—13, **are** *a chinui*, CT, 36^{v} 8, **are** *să-ntîrzie*, SB, 622 ; *nu* **aveţi** *a vedea*, CPB, 264/6, **aveţi** *să spuneţi*, SB, 646 ; *n*-**au** *a fi*, CT, 35^{r} 22—23, **au** *să se lumineze*, SB, 633.

Dacă admitem că în structura viitorului indicativ şi a prezentului şi perfectului condiţional-optativ, precum şi a prezumtivului format pe baza acestora, auxiliarul este *a vrea* (vezi lucrarea citată în nota 2, p. 191—193), atunci găsim că şi auxiliarul *a vrea* — avînd, cu o singură excepţie (vezi mai departe), forme flexionare distincte pentru fiecare persoană şi ambele numere — marchează categoriile gramaticale de persoană şi număr la timpurile şi modurile în structura cărora apare.

Prezentul auxiliarului *a vrea* din structura viitorului indicativ şi a prezumtivului format pe baza acestuia nu cunoaşte nici o omonimie în flexiune pentru persoană şi număr şi de aceea marchează întotdeauna aceste categorii

---

[17] Diferenţele de la epoca veche la cea modernă sînt numai de natură grafică, uneori auxiliarul apărînd „contopit" cu un alt cuvînt, datorită slovelor chirilice prin care se marchează diftongii *ea* (ѣ) şi *ia*(ꙗ) : *dezlegatu*-**tĕi** (ТѢИ), CPB, 405/4—5, *spusu*-**miiai** (МѢꙖИ), CPB, 21/9, **lĕi** (ѦѢИ), CT, 228^{r} 23, *undĕţi pusŭ*, CT, 108^{v} 23 etc.

[18] Notăm şi aici unele grafii mai deosebite, atît la singular cît şi la plural (vezi şi nota anterioară) : *delungatu*-**sĕu**, CPB, 168/5, *cela* **ceu** *lucratu* CPB 455/16, **sĕu** *ivitu*, CV, 143/4, **tĕu** *aplecatu*, CT, 144^{r} 13, *adunatu*-**seu**, CPB, 11/21, *seia* **sĕu** *finutu*, CPB, 457/9, **tĕu** *purtatŭ*, CT 144^{r} 12 etc.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

gramaticale. Reamintim (vezi articolul citat în nota 1, p. 68–70) că, pe lîngă forme comune tuturor textelor cercetate (*voi* din **voi** *da*, CPB, 28/19, *spure*-**voi**, CV, 62/14, *nu* **voi** *grăi*, CT, 220^{r} 18—19, **voi** *trece*, SB, 616; *va* din *auzi*-**va**, CPB, 370/4, *acoperi*-**va**, CV, 136/3, **va** *aduna*, CT, 21^{r} 20, *se* **va** *mîntui*, SB, 622; *vom* din *mĕrge*-**vom** — cu consoana finală suprascrisă — CT, 233^{v} 21, **vom** *ruga*, SB, 663; *veți* din **veți** *afla*, CT, 3^{r} 4, **veți** *ajuta*, SB, 644; *vor* din *avea*-**vor**, CPB 211/7, *nu* **vor** *cruța*, CV, 21/13—14, **vor** *aduna*, CT, 53^{v} 3 — în ultimele trei exemple, consoana finală este suprascrisă —, **vor** *fi*, SB, 640), există și variante fonetice prin care textele vechi se deosebesc de cel modern: *voiu* (din **voiu** *arăta*, CPB, 64/21, **voiu** *afla*, CV, 38/7, *asemăna*-**voiu**, CT, 22^{r} *8*), față de *oi* (din **oi** *spune*, SB, 616); *ver*(*i*) (din *fi*-**veri**, CPB, 136/11, CV, 119/2; **veri** *fi chemată*, CT, 152^{v} 2; **ver** *fi*, CT, 123^{r} 13), față de *vei* (din **vei** *bea*, SB, 655), *îi* (din **îi** *spune*, SB, 635) sau *i* (din *te*-*i fi ducînd*, SB, 582); *vrĕ* (din *fi*-**vrĕ**, CPB, 252/19, numai dacă aici avem de-a face cu viitorul indicativ și nu cu prezentul condițional-optativ, față de *a* (din **a** *cunoaște*, SB, 622); *vrem* — cu finala suprascrisă — (din *čare*-**vrem**, CPB, 358/15—16; **vrem** *aștepta*, CT, 129^{v} 4—5), *vrăm* — de asemenea cu finala suprascrisă — (din **vrăm** *mînca*, CPB, 430/10—11), *vremŭ* (din *fi*-**vremŭ**, CPB, 353/5—6; **vremŭ** *bea*, CT, 11^{v} 15), *vămŭ* (din *nu* **vămŭ** *afla*, CT, 199^{v} 17) sau *vremu* (din *lua*-**vremu**, CPB, 358/16; **vremu** *face*, CV, 130/7—8), față de *om* (din **om** *face*, SB, 663); *vreți* (din *fi*-**vreți**, CPB, 7/14; **vreți** *căuta*, CB, 116/13), față de care în textul modern nu apare nici o formă neliterară; *vorŭ* din **vorŭ** *fi*, CPB, 211/20; **vorŭ** *afla*, CT, 12^{v} 24—13^{r} 1) sau *voru* (din *fi*-**voru**, (CPB, 397/1; *întra* -**voru**, CV, 21/12), față de *or* (din **or** *face*, SB, 634).

Imperfectul[19] auxiliarului *a vrea* din structura condițional-optativului și a prezumtivului format pe baza acestuia are — indiferent de grafie[20] și de faptul că precede sau urmează verbul de bază — forme diferite pentru persoană și — în afara persoanei a III-a — și pentru număr. Aceasta înseamnă că, exceptînd numărul de la persoana a III-a (care rezultă din context), singularul și pluralul persoanelor I și a II-a sînt marcate, în toate textele cercetate (cu unele diferențe de la epoca veche la cea modernă) prin formele de imperfect ale auxiliarului *a vrea*: *sĕșu pune*, CPB, 86/5—6, *rugarĕși*, CV, 81/10, **aș** *întreba*, CT, 174^{r} 15, *n*-**aș** *fi venitŭ*, CT, 221^{v} 19—20, *n*-**aș** *crede*, SB, 542; *putea*-*m*-**ai**, CT, 80^{r} 24, **dĕi** *fi fostu*, CT, 211^{r} 16, **ai** *cunoaște*, SB, 623: *fir*-**ară**, CPB, 350/20, *nu* **vrĕ** *fi menindu*, CPB, 244/13—14, **ară** *fi*, CV, 130/12, **ĕră** *da*, CT, 288^{r} 23, **ară** *fi fostu*, CT, 304^{v} 12, **ar** *cununa*, SB, 573; *se îmblarĕmu*, CPB, 327/19, *vrĕrĕmŭ*, CT, 213^{v} 21, **amŭ** *zice*, CT, 45^{v} 9, **am** *dori*, SB, 514: **sĕți** *avĕ*, CPB, 393/5—6, *grăirĕți*, CT, 158^{v} 17, **ați** *avĕ*, CT, 45^{r} 23, *fi*-**vrĕți**, CT, 193^{v} 4: *fir*-**ară**, CPB, 284/21, *sĕră atinge*, CT, 82^{v} 25, *n*-**ară** *fi avîndu*, CT, 221^{v} 21 etc.

[19] Dacă în structura condițional-optativului și a prezumtivului format pe baza acestuia intră perfectul compus al auxiliarului *a vrea* (*n*-**au vrutu** *spregice*, CV, 82/12, **au vrutu** *fi fiindŭ*, CT, 22^{r} 24, **amŭ vrutŭ** *fi fiindu*, CT, 51^{r} 11—12 etc.), atunci persoana și numărul sînt marcate prin auxiliarul *a avea* din structura perfectului compus (eventual asociindu-se și alte mărci).

[20] Ne referim, de exemplu, la faptul că slova chirilică ѣ (pe care o redăm convențional prin *ĕ*), marcînd diftongul *ea*, obligă la scrierea într-un singur cuvînt a auxiliarului *a vrea* și a verbului de bază sau a vreunui alt cuvînt ce însoțește verbul de bază (*arunnca*-**sĕră**, CPB 401/21). Vezi și nota 17.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

6. Celelalte mărci ale categoriilor gramaticale de persoană şi număr se întîlnesc în toate textele cercetate[21] mult mai rar decît desinenţele şi verbele auxiliare şi sînt de obicei secundare, întrucît în principiu dublează desinenţele sau verbele auxiliare. Astfel, formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelor reflexive — atît cele propriu-zise, cît şi cele împrumutate — reprezintă de obicei mărci redundante pentru persoană şi (exceptînd persoana a III-a, unde de obicei numărul rezultă din context) şi pentru număr în toate textele cercetate (şi din epoca veche, şi din cea modernă) : *rugaiu-***me**, CPB, 112/11, *apropiiaiu-***me**, CV, 54/9, *întoarce-***mă**-*voi*, CT, 144r 3, *să* **mă** *alătur*, SB, 568 ; *însuraşi-***te**, CPB, 405/7—8, *drăceşti-***te**, CV, 80/8, *încingĕi-***te**, CT, 224v 22—23, **te** *duceai*, SB, 625 ; *cuvine-***se**, CPB, 33/11, *apropie-***se**, CV, 133/2, **se** *amistuiaşte*, CT, 32v 11, **se** *îndreptase*, SB, 622 ; **ne** *suimă*, CPB, 424/18, *blăstemămu-***nă**, CV, 50/7, *tĕmemu-***ne**, CT, 45v 10, **ne**-*am oprit*, SB, 614 ; *ciudiţi-***vă**, CPB, 30/15, *lăudaţi-***vă**, CV, 130/14, *nu* **vă** *atingeţi*, CT, 145v 3, **vă** *duceţi*, SB, 596 ; **se** *bucură*, CPB, 406/2, *izecleniia-***se**, CV, 3/9, *chĕmă-***se**, CT, 126r 2, **se** *alină*, SB, 526.

Redundante, la persoană şi număr, pot fi şi alternanţele fonetice (compară *faeu*, CPB, 381/21, cu *faeem*, CPB, 30/20 ; *credu*, CV, 120j13, cu *credzi*, CV, 120/11 ; *mergŭ*, CT, 218v 5, cu *mĕrgemă*, CT, 92r 10 ; *due*, SB, 557, cu *ducem*, SB, 611), accentul în context (compară imperativele *crezi !*, CPB, 243/7, *auziţi !*, CV, 117/7, *căutaţi !*, CT, 11r 19, *daţi !*, SB, 642, cu formele de indicativ corespunzătoare *crezi*, CPB, 243/9, *auziţi*, CV, 8/10, *căutaţi*, CT, 25v 2, *daţi*, SB, 523) şi contextul, înţeles ca orice element exterior prin care se identifică persoana şi numărul verbului respectiv (de exemplu, numele-subiect dublează desinenţa, auxiliarul sau pronumele reflexiv : **tu** *bine feceş-***ø**, CPB, 113/9—10 ; **tu** *goneşti*, CV, 39/6 ; **eu** **m**-*amă botezată*, CT, 93r 8 ; *să arăţi şi* **dumneata**, SB, 635). Notăm, însă, că în cazuri mai rare, dar comune tuturor textelor cercetate, mărcile pentru persoană şi număr mai puţin frecvente trebuie considerate principale[22], dacă desinenţa şi auxiliarul, mărci principale prin excelenţă, nu au capacitatea de a indica persoana şi (sau) numărul verbului respectiv. Astfel, desinenţa **-ø** de la singularul şi pluralul persoanei a III-a a perfectului simplu face ca sufixul flexionar *-ră-* să distingă singularul de plural la acest timp (compară *dĕderă*, CPB, 13/6, cu *dĕde-***ø**, CPB, 14/10 ; *aduseră*, CV, 17/1, cu *aduse-***ø**, CV, 45/14 ; *bătură*, CT, 63v 12, cu *bătu-***ø**, CT, 228v 21 ; *aduseră*, SB, 661, cu *aduse-***ø**, SB, 524) ; desinenţa sau auxiliarul cu formă identică la persoane şi numere diferite permite pronumelui reflexiv din structura verbului să discearnă în cazul omonimiei respective (compară *nădăescu-***me**, CPB, 377/17—18, cu *chinuescu-***se**, CPB, 282/1 ; **me** drăcescu, CV, 80/11, cu **se** *înglodzescu*, CV, 130/13—14 ; **m-amu** *botezată*, CT, 93r 8, cu

[21] Excepţie în acest sens constituie doar alternanţele fonetice care, uneori, diferenţiază textele vechi de textul modern. Ne referim la faptul că în textul modern deosebirea dintre persoana I şi a II-a singular a prezentului indicativ şi conjunctiv de la unele verbe se realizează numai în scris prin opoziţia desinenţelor **-ø** ~ *-i* (*duc-***ø**, SB, 557 ~ *duc-i*, SB, 559), întrucît în vorbire desinenţa este **-ø** la ambele persoane (*duc-***ø** ~ *duc-***ø**). În limba română veche, însă, persoanele I şi a II-a de la prezentul indicativ şi conjunctiv de la toate verbele se deosebesc şi în limba scrisă, şi în limba vorbită, prin opoziţia desinenţelor *-u(ŭ)* ~ **-ø** (compară *se merga*, CPB, 120/5, cu *se mergi*, CPB, 443/3 ; *faca*, CV, 20/5, cu *faci*, CV, 120/12 ; *mergă*, CT, 218v/5, cu *mergi*, CT, 149r/3).

[22] Vezi lucrarea citată în nota 2, p. 336—341.

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

ne-amu *muncită*, CT, 122^{v} 20—21 ; **m-am** *gîndit*, SB, 556, cu **ne-am** *înțeles*, SB, 614) ; omonimia desinențială posibilă la persoana a II-a singular a imperativului pozitiv și la persoana a III-a singular a indicativului prezent are ca urmare diferențierea acestor persoane și numere cu ajutorul accentului în context (compară *arată !*, CPB, 12/19, CV, 120/8, cu *arată*, CPB, 319/21, CV, 167/12 ; *adună !*, CT, 147^{r} 23, cu *adună*, CT, 51^{v} 12 ; *află !*, SB, 534, cu *află*, SB, 636) ; în sfîrșit, datorită faptului că singularul și pluralul persoanei a III-a de la prezentul conjunctiv are structură identică, recunoașterea numărului se face aici cu ajutorul contextului (verbe ca *se nu botĕze-se*, CPB, 117/6—7, *se se dezlĕge*, CV, 13/5—6, *să se chĕme*, CT, 44^{v}, 10, *să se alăture*, SB, 652, sînt la singular grație contextului — mai exact, subiectelor *neștine*, *ceva*, *casa* și, respectiv, *munteanca*).

7. Ideile generale ce se pot desprinde din cercetarea de față sînt următoarele :

a) Conținutul operei impune selectarea unei anumite persoane gramaticale (aflată la un număr oarecare), în textele dominant epice — cum sînt cele avute aici în vedere — frecvența cea mai mare avînd-o persoana a III-a (vezi **1**). În afara ideii că la imperativul din limba română veche se poate vorbi de toate persoanele gramaticale și că — de asemenea în epoca veche — perfectul simplu va fi aparținut normei (vezi **1**), materialul avut în vedere arată că prima atestare a auxiliarului *a* la persoana a III-a singular a perfectului compus este cea din CPB (vezi **5**).

b) Mărcile cele mai frecvente și — în majoritatea cazurilor — *principale* pentru persoană și număr sînt desinențele și verbele auxiliare, față de care pronumele reflexive, alternanțele fonetice, accentul în context, sufixele flexionare și contextul — mai rar întrebuințate — pot fi considerate în principiu *secundare*. Din punctul de vedere al mărcilor principale, se observă în general o evoluție de la textele vechi cercetate considerate global, unde desinențele și verbele auxiliare au de obicei destul de multe variante fonetice (uneori și grafice), la epoca modernă, unde variantele desinențelor și verbelor auxiliare apar foarte rar. De exemplu, față de limbă literară modernă, unde persoana I singular a perfectului simplu are, potrivit normelor, exclusiv desinența *-i*, în textele vechi desinența perfectului sintetic apare — în afară de varianta *-i* (*văzui*) — și în variantele *-iu* (*cîntaiu*), *-ø* (*tremeș-ø*), *-u* (*destinșu*) sau *-ă* (*scoșŭ*) ; la persoana I plural a viitorului cu *a vrea*, în textele vechi auxiliarul cunoaște formele *vrem*, *vrăm*, *vremă*, *vămă*, *vremu*, în timp ce în textul modern auxiliarul apare doar cu formele *vom* sau *om* ș.a.m.d. (vezi **2**—**6**).

c) Toatalitatea mărcilor pentru persoană și număr permite o anumită grupare a textelor vechi în funcție de graiurile pe care acestea le reprezintă. Astfel, desinența *-u* (de la persoana I singular și a III-a plural a prezentului indicativ), desinența *-mu* (de la persoana I plural a prezentului și imperfectului indicativ și a prezentului conjunctiv), auxiliarul *amu* (de la persoana I singular și plural a perfectului compus indicativ) etc. se întîlnesc în mod obișnuit în CV, care reprezintă un grai de tip nordic ; pentru aceleași timpuri și moduri, însă, în CT, care reprezintă un grai de tip sudic, găsim desinențele *-ŭ*, *-mă* și auxiliarul *amă* ; prezența ambelor forme ale acestor mărci (adică atît *-u*, *-mu*, *amu*, cît și *-ă -mă*, *amă*) în CPB arată că acest text — care constituie obiectul principal al atenției studiului de față — va fi reprezentînd un grai de tranziție (vezi **2**—**6**).

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)

LES CATÉGORIES GRAMMATICALES DE PERSONNE ET DE NOMBRE DANS QUELQUES TEXTES ROUMAINS

RÉSUMÉ

Les catégories grammaticales de personne et de nombre — à l'intérieur des formes verbales — sont analysées à partir d'un corpus linguistique formé de trois textes anciens (*Codicele popii Bratul*, *Codicele Voroneţean*, *Tetraevanghelul* de Coresi) et d'un texte moderne (*Baltagul* de Sadoveanu) ; les conclusions qui s'en détachent sont susceptibles d'intéresser les spécialistes.

Il s'agit tout d'abord de l'interêt que peut présenter l'étude de la langue de *Codicele popii Bratul*, texte où apparaissent les premières attestations de l'auxiliaire *a* à la IIIe personne du singulier du passé composé.

Une place à part doit être faite à l'évolution des désinences et des verbes auxiliaires qui comportent — dans l'ensemble des textes anciens dépouillés — un nombre de variantes sensiblement supérieur à celui enregistré pour le texte moderne (par exemple, pour la I^e^ personne du pluriel du futur construit avec *a vrea* les textes anciens connaissent pour l'auxiliaire les formes *vrem*, *vrăm*, *vremŭ*, *vămŭ*, *vremu*, tandis que le texte moderne comporte seulement les formes *vom* ou *om*).

La totalité des marques de personne et de nombre permet, finalement, un groupement des textes anciens suivant les parlers régionaux qu'il représentent. Les désinences *-u* (pour la I^e^ personne du singulier et la IIIe du pluriel de l'indicatif présent) et *-mu* (pour la I^e^ personne du pluriel du présent et de l'imparfait de l'indicatif et pour le présent du subjonctif), l'auxiliaire *amu* (I^e^ personne du singulier et du pluriel pour le passé composé de l'indicatif), etc. sont propres au *Codicele Voronefean* qui illustre un parler de type nordique ; les mêmes situations linguistiques comportent les désinences *-ŭ*, *-mŭ* et l'auxiliaire *amŭ* dans le *Tetraevanghelul* de Coresi, représentent un parler spécifiques au Sud du pays ; la présence simultanée des deux formes de ces marques grammaticales (*-u*, *-mu*, *amu* et *-ŭ*, *-mŭ*, *amŭ*) dans le *Codicele popii Bratul* prouve que ce texte — objet central de la présente analyse — peut être considéré comme illustrent un parler de transition.

Facultatea de Filologie
Iaşi, Calea 23 August, nr. 11

BDD-A1413 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:27 UTC)